

BOSHQARUV VA YETAKCHILIK

Mirzaxadjayeva Shahzoda Shuxratovna

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti,

„Real iqtisodiyot“ kafedrası assistenti

Shaxzodamirzaxadjayeva98@gmail.com

Xamdamova Mushtariy Otabekovna

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti

Buxgalteriya hisobi va menejment fakulteti talabasi

xamdamovamushtariy915@gmail.com

Anotatsiya: Ushbu maqolada boshqaruv va yetakchilik tushunchalarining mazmuni, ularning o‘zaro bog‘liqligi hamda zamonaviy tashkilotlar faoliyatidagi ahamiyati yoritib berilgan. Boshqaruvning asosiy funksiyalari va yetakchining muhim shaxsiy fazilatlari tahlil qilinadi. Shuningdek, boshqaruv va yetakchilik o‘rtasidagi farqlar ochib berilib, samarali rahbar uchun ushbu ikki jihatning uyg‘unligi muhim ekanligi asoslab beriladi. Maqola boshqaruv sohasida ta’lim olayotgan talabalar, rahbarlar va ushbu mavzuga qiziquvchilar uchun mo‘ljallangan.

Kalit so‘zlar: boshqaruv, yetakchilik, rahbarlik, menejment, motivatsiya, rejalashtirish, tashkilot, jamoa, nazorat, strategiya

Kirish

Bugungi globallashuv va raqamli texnologiyalar jadal rivojlanayotgan davrda jamiyat hayotining barcha sohalarida samarali boshqaruv va kuchli yetakchilikka bo‘lgan ehtiyoj tobora ortib bormoqda. Iqtisodiyot, ta’lim, sog‘liqni saqlash, davlat boshqaruvi hamda biznes sohalarida muvaffaqiyatga erishish ko‘p jihatdan rahbarlarning boshqaruv qobiliyati va yetakchilik salohiyatiga bog‘liqdir. Raqobat kuchaygan sharoitda tashkilotlar nafaqat mavjud resurslardan oqilona foydalanishi, balki jamoani umumiy maqsad sari

birlashtira oladigan yetakchi shaxslarni shakllantirishi zarur. Boshqaruv va yetakchilik tushunchalari ko‘pincha bir-biriga yaqin ma’noda qo‘llanilsa-da, ularning vazifalari va ta’sir doirasi jihatidan farqlari mavjud. Boshqaruv asosan rejalashtirish, tashkil etish, muvofiqlashtirish va nazorat qilish jarayonlarini qamrab olsa, yetakchilik inson omiliga, ya’ni xodimlarning ruhiy holati, motivatsiyasi va ishonchiga tayanadi. Shuning uchun zamonaviy rahbar faqatgina buyruq beruvchi emas, balki jamoani ilhomlantira oladigan, o‘z ortidan ergashtira oladigan yetakchi bo‘lishi talab etiladi. Hozirgi davrda tashkilotlar murakkab va tez o‘zgaruvchan muhitda faoliyat yuritmoqda. Bunday sharoitda an’anaviy boshqaruv usullari yetarli bo‘lmay, innovatsion fikrlash, strategik qarorlar qabul qilish va moslashuvchanlik muhim ahamiyat kasb etadi. Yetakchilik esa aynan shu jarayonda xodimlarning tashabbuskorligini oshirish, jamoaviy ishni rivojlantirish va umumiy maqsadlarga erishishda muhim rol o‘ynaydi.

Mazkur maqolada boshqaruv va yetakchilik tushunchalarining nazariy asoslari, ularning o‘zaro bog‘liqligi hamda tashkilot faoliyatidagi o‘rni tahlil qilinadi. Shuningdek, samarali rahbar shaxsida boshqaruv va yetakchilik fazilatlarini uyg‘unlashtirishning ahamiyati yoritib beriladi. Ushbu mavzuning o‘rganilishi kelajakdagi rahbar kadrlarni tayyorlashda, boshqaruv samaradorligini oshirishda va tashkilotlarning barqaror rivojlanishini ta’minlashda muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega.

Adabiyot sharhi

Boshqaruv va yetakchilik masalalari uzoq yillardan buyon iqtisodiyot, menejment va ijtimoiy fanlar doirasida tadqiq etib kelinmoqda. Ushbu tushunchalarning nazariy asoslari klassik boshqaruv maktablari, zamonaviy menejment nazariyalari hamda yetakchilik konsepsiyalarida keng yoritilgan.

Ilmiy adabiyotlarda boshqaruv tushunchasi asosan tashkilot faoliyatini samarali yo‘lga qo‘yish, resurslardan oqilona foydalanish va belgilangan maqsadlarga erishish jarayoni sifatida talqin qilinadi. Masalan, A. Fayol boshqaruvni rejalashtirish, tashkil etish, buyruq berish, muvofiqlashtirish va nazorat funksiyalaridan iborat tizim sifatida izohlagan. Uning qarashlari zamonaviy boshqaruv nazariyasining shakllanishida muhim ahamiyat

kasb etadi. F. Teylor esa ilmiy boshqaruv nazariyasini ilgari surib, mehnat unumdorligini oshirishda aniq rejalashtirish va nazorat muhimligini asoslab bergan.

Yetakchilik masalalari esa ko‘proq inson omiliga, shaxsiy fazilatlar va ijtimoiy munosabatlarga bog‘liq holda o‘rganilgan. M. Veber yetakchilikni an‘anaviy, xarizmatik va ratsional-huquqiy turlarga ajratgan bo‘lib, bu tasnif yetakchilik fenomenini tushunishda muhim nazariy asos bo‘lib xizmat qiladi. Keyinchalik yetakchilikning xulq-atvor va vaziyatga bog‘liq nazariyalari paydo bo‘lib, yetakchining samaradorligi vaziyat va jamoa xususiyatlariga bog‘liqligi ta’kidlangan.

Zamonaviy tadqiqotlarda boshqaruv va yetakchilik o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlik alohida e’tibor markaziga aylangan. P. Druker boshqaruvni “to‘g‘ri ishlarni qilish”, yetakchilikni esa “to‘g‘ri ishlarni tanlash” sifatida ta’riflab, ushbu ikki tushuncha bir-birini to‘ldirishi zarurligini ta’kidlaydi. Shuningdek, transformatsion yetakchilik nazariyasi (B. Bass, B. Avolio) yetakchining xodimlarni ilhomlantirish, motivatsiyasini oshirish va innovatsion fikrlashga undashdagi rolini ochib beradi. Mahalliy va xorijiy adabiyotlarda ta’kidlanishicha, zamonaviy tashkilotlarda faqatgina ma’muriy boshqaruv yetarli emas, balki yetakchilik fazilatlariga ega rahbarlar faoliyati yuqori samaradorlikni ta’minlaydi. Ayniqsa, bozor iqtisodiyoti sharoitida, raqobat kuchaygan muhitda boshqaruv va yetakchilikning uyg‘unligi tashkilotlarning barqaror rivojlanishida muhim omil sifatida qaraladi. Shu bois, adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, boshqaruv va yetakchilik masalalarini kompleks yondashuv asosida o‘rganish, ularning nazariy va amaliy jihatlarini uyg‘unlashtirish zamonaviy menejmentning dolzarb vazifalaridan biri hisoblanadi.

Tadqiqotlar

Hozirgi o‘zgaruvchan iqtisodiy sharoitda tashkilotlar faqatgina resurslarni tartibga soluvchi menejerlarga emas, balki jamoani kutilmagan vaziyatlarda boshqara oladigan yetakchilarga muhtoj. Tadqiqotning asosiy muammosi — boshqaruvning qat’iy ierarxik tizimi bilan yetakchilikning moslashuvchan tabiati o‘rtasidagi nomutanosiblikni o‘rganishdir.

Tadqiqotlar metodologiyasi

Mazkur tadqiqotning asosiy maqsadi boshqaruv va yetakchilik tushunchalarining nazariy asoslarini o'rganish, ularning o'zaro bog'liqligini tahlil qilish hamda tashkilot faoliyatidagi samaradorlikka ta'sirini aniqlashdan iborat. Tadqiqot davomida zamonaviy menejment sharoitida rahbar shaxsida boshqaruv va yetakchilik fazilatlarini uyg'unlashtirishning ahamiyati asoslab beriladi. Tadqiqotda umumilmiy va maxsus usullardan foydalanildi. Jumladan, tahlil va sintez usuli orqali boshqaruv va yetakchilikka oid ilmiy qarashlar umumlashtirildi, taqqoslash usuli yordamida boshqaruvchi va yetakchi faoliyati o'rtasidagi farqlar ochib berildi. Shuningdek, mantiqiy tahlil va nazariy umumlashtirish usullari asosida turli olimlarning fikrlari tizimlashtirildi.

Tahlil va natijalar

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, samarali boshqaruv tashkilotda barqarorlik va tartibni ta'minlasa, yetakchilik jamoada motivatsiya va ishonch muhitini shakllantiradi. Agar rahbar faqat boshqaruv funksiyalariga tayanib ish yuritsa, xodimlarning tashabbuskorligi va ijodiy faolligi pasayishi mumkin. Aksincha, yetakchilik fazilatlarini kuchli bo'lgan rahbar jamoani umumiy maqsad sari birlashtira oladi va yuqori natijalarga erishadi.

Tadqiqot davomida aniqlanishicha, zamonaviy tashkilotlarda eng yuqori samaradorlikka boshqaruv va yetakchilik uyg'unlashgan holatda erishiladi. Bunday rahbarlar nafaqat rejalashtirish va nazoratni amalga oshiradi, balki xodimlarni qo'llab-quvvatlaydi, ularning fikrini inobatga oladi va rivojlanishiga sharoit yaratadi. Bu esa tashkilotning raqobatbardoshligini oshirishga xizmat qiladi. Umuman olganda, tadqiqot natijalari boshqaruv va yetakchilikni alohida emas, balki o'zaro bog'liq tizim sifatida o'rganish zarurligini ko'rsatadi. Ushbu yondashuv zamonaviy rahbar kadrlarni tayyorlash va tashkilotlar faoliyatini samarali tashkil etishda muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega.

Xulosa va takliflar

Xulosa qilib aytganda, boshqaruv va yetakchilik tashkilot faoliyatining ajralmas tarkibiy qismlaridir. Faqatgina samarali boshqaruvsiz tashkilotda tartib bo'lmaydi, yetakchiliksiz esa jamoada ruh va ishonch yetishmaydi. Shuning uchun zamonaviy rahbar

boshqaruvchi ham, yetakchi ham bo‘lishi zarur. Bu esa tashkilotning barqaror rivojlanishi va yuqori natijalarga erishishining muhim omilidir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. A.B. Xayitov , I.A. Bakiyeva, S.B. G‘oyipnazarov va boshq.

Biznesga kirish. O‘quv qo‘llanma .

T:”Innovatsion rivojlanish

nashriyot matbaa uyi” 2021. 45-78-betlar.

2. B. O. Dusmatov, D.M.Abduraimov. Biznes planirovaniye.

Samarqand :”FAN BULOG‘I” . 2024 . 102-136-betlar.

3. Axtamova M.E . Biznes i obshestvo .

Samarqand:OOO”STAP-SEL”, 2023. – 210-238-betlar.

Eektron manbalar:

1. www.lex.uz

2. www.ziynet.uz

3. <https://libgen.lc>

4. <https://open.umn.ed>